

УДК 343.265

О.П. Горох,

кандидат юридичних наук, доцент

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ДОДАТКОВОГО ПОКАРАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ

У статті досліджено питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання (ст. 81 КК). Висвітлені теоретичні та прикладні проблеми застосування умовно-дострокового звільнення від відбування додаткового покарання.

Ключові слова: звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання.

В статье исследован вопрос об условно-досрочном освобождении от отбывания дополнительного наказания (ст. 81 УК). Освещены теоретические и прикладные проблемы применения условно-досрочного освобождения от отбывания дополнительного наказания.

Ключевые слова: освобождение от наказания, освобождение от отбывания наказания, условно-досрочное освобождение от отбывания наказания, условно-досрочное освобождение от отбывания дополнительного наказания.

Paper investigates the issue of the grant of the parole from additional punishment serving (art. 81 of the Criminal Code). Theoretical and applied problems of the grant of the parole from additional punishment serving are covered.

Keywords: impunity; impunity from punishment serving; grant of parole from punishment serving; grant of parole from additional punishment serving.

Відповідно до ч. 1 ст. 81 Кримінального кодексу України (далі – КК) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосовано щодо засудженого, який відбуває і основне, і додаткове покарання. Якщо засуджений звільняється умовно-достроково від відбування і основного, і додаткового покарання, таке умовно-дострокове звільнення від відбування покарання є повним. Наприклад, повним слід визнати умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, застосоване Підволочиським районним судом Тернопільської області у справі Л. Вирішуючи питання про застосування щодо Л. ст. 81 КК, суд ухвалою від 14 лютого 2013 р. звільнив засудженого умовно-достроково від відбування основного покарання у виді виправних робіт на невідбутій строк (9 місяців і 8 днів) і від додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами на невідбутій строк (1 рік 8 місяців і 5 днів) [1].

Якщо ж засуджений звільняється умовно-достроково від відбування лише основного покарання, однак продовжує реально відбувати додаткове покарання, таке умовно-дострокове звільнення від відбування покарання є частковим. Зокрема, саме таке часткове умовно-дострокове звільнення від відбування покарання було застосоване Машівським районним судом Полтавської області у справі Ю. Розглядаючи подання про умовно-дострокове звільнення Ю. від відбування покарання, суд знайшов підстави для звільнення цього засудженого лише від відбу-

вання основного покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки 4 місяці 27 днів, залишивши йому відбувати повністю додаткове покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами на строк 3 роки. Ухвалою апеляційного суду Полтавської області від 21 травня 2013 р. ухвала Машівського районного суду Полтавської області від 13 березня 2013 р. залишена без змін [2]. Таким чином, суд може не встановити підстав для умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування додаткового покарання.

Питанням умовно-дострокового звільнення від відбування покарання присвятили дисертаційні та монографічні дослідження такі, зокрема, українські юристи, як О.В. Дашенко, О.О. Дудоров, Д.В. Казначеева, Є.С. Назимко, Є.О. Письменський, В. В. Скибицький, В. І. Тютюгін, І. С. Яковець. Водночас доводиться констатувати, що у дослідженнях цих та інших вітчизняних криміналістів проблеми застосування умовно-дострокового звільнення від відбування додаткового покарання вивчені не достатньою мірою.

Отже, метою цієї статті є висвітлення теоретичних і прикладних проблем умовно-дострокового звільнення від відбування додаткового покарання.

Яке ж це додаткове покарання, від відбування якого засуджений може бути звільнений умовно-достроково? У юридичній літературі висловлена думка, що умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання рівною мірою поширюється на всі без винятку види додаткових покарань [3, с. 27]. Однак вважаємо, що за змістом закону таким додатковим покаранням, від якого суд може звільнити достроково (тобто до закінчення строку), є лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (це єдине додаткове покарання, що має строковий характер). Наголошує на цьому і Верховний Суду України (п. 7 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 “Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким”). Дотримуються цього положення і суди. Проведене нами узагальнення судової практики показало, що при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення суди не вирішують питань про звільнення від відбування інших додаткових покарань, крім позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Такий підхід видається правильним, оскільки інші додаткові покарання (штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, конфіскація майна) не є строковими.

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 КК України – з моменту набрання законної сили вироком (ч. 3 ст. 55 КК).

З урахуванням наведеного, вважаємо, що умовно-дострокове звільнення від відбування цього додаткового покарання може бути у двох ситуаціях: 1) коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування такого додаткового покарання виникає до повного відбуття засудженим основного покарання; 2) коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування цього додаткового покарання виникає після повного відбуття засудженим основного покарання.

Варто погодитися з тим, що якщо питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникає до повного відбуття засудженим основного покарання, то мінімальна необхідна для відбування частина строку додаткового покарання, після відбуття якої можливе умовно-дострокове звільнення від такого покарання, визначається тільки з врахуванням основного покарання [4, с. 98]. Звільнення від додаткового покарання у цьому разі не є самостійним, воно носить підлеглий характер стосовно умовно-дострокового звільнення від основного покарання [5, с. 152]. За слушним висловлюванням Ю. М. Ткачевського, відбуття частини основного покарання – це основа, до якої може примкнути і умовно-дострокове звільнення від додаткового покарання [6, с. 20].

Слід також мати на увазі, що в першій ситуації питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання суд може вирішити не тільки тоді, коли про це порушено питання в поданні органу, який відає виконанням покарання, а й за своєю ініціативою (п. 8 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 “Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким”).

Узагальнення нами судової практики показало, що коли питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю виникає до повного відбуття засудженим основного покарання суд може прийняти такі, зокрема, рішення.

Якщо особу було засуджено до основного покарання у виді виправних робіт з призначенням додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, то з урахуванням положень ч. 1 ст. 81, ч. 3 ст. 55 КК суд може звільнити засудженого умовно-достроково від відбування додаткового покарання після фактичного відбуття засудженим встановленого ч. 3 ст. 81 КК відповідного строку виправних робіт. При цьому строк додаткового покарання має обчислюватися з моменту набрання законної сили вироком суду, а мінімально необхідна для відбування частина строку додаткового покарання, після відбуття якої можливе умовно-дострокове звільнення від такого покарання, має визначатися тільки з урахуванням основного покарання у виді виправних робіт. Наприклад, особу засуджено за злочин середньої тяжкості до двох років виправних робіт із відрахуванням в дохід держави 10 % із суми заробітку засудженого з позбавленням права обіймати певну посаду строком на два роки. Умовно-дострокове звільнення такого засудженого від відбування виправних робіт та позбавлення права обіймати певну посаду може бути застосовано судом після фактичного відбування засудженим не менше 1 року виправних робіт та позбавлення права обіймати певну посаду відповідно.

Якщо ж особу було засуджено до таких основних покарань, як обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк з призначенням додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, то з урахуванням положень ч. 1 ст. 81, ч. 3 ст. 55 КК суд може звільнити засудженого умовно-достроково від відбування додаткового покарання лише з моменту повного відбуття засудженим зазначених основних покарань.

У випадку звернення відповідної особи до суду з клопотанням (поданням) про її умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання до відбуття засудженим цих основних покарань, суд повинен відмовити у задоволенні такого подання, оскільки засуджений не відбув відповідного строку додаткового

покарання, який починає обраховуватися з моменту відбуття засудженим певних основних покарань. Так, саме з цієї підстави ухвалою апеляційного суду Київської області від 12 лютого 2014 р. було залишено без задоволення апеляційну скаргу Т. і залишена в силі ухвала Обухівського районного суду Київської області від 22 листопада 2013 р. про відмову в умовно-достроковому звільненні Т. від відбування додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами строком на 3 роки. В обґрунтуванні ухваленого рішення суд апеляційної інстанції справедливо зазначив: на час звернення до суду з поданням засуджений Т. відбув менше половини додаткового покарання, строк якого починає відраховуватися з моменту відбуття засудженим основного покарання у виді позбавлення волі [7].

Видається, що з метою однакового застосування кримінального закону розроблені нами положення заслуговують на висвітлення у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 “Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким”.

Після повного відбуття засудженим основних покарань, визначених ч. 1 ст. 81 КК, спірних питань із умовно-достроковим звільненням від відбування додаткового покарання (за наявності передбачених законом підстав), як правило, не виникає. У цьому контексті Верховний Суд України роз’яснив: якщо питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникло після повного відбуття засудженим основного покарання, суд може повністю або частково звільнити його від додаткового покарання після фактичного відбуття встановленої законом частини останнього та за наявності інших зазначених у законі умов (п. 10 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 “Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким”).

Наприклад, вироком Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29 жовтня 2009 року К. був засуджений за ч. 1 ст. 364 КК України до 3 років 6 місяців позбавлення волі з позбавленням права виконувати функції представників влади, займати постійно або тимчасово на підприємствах, установах та організаціях, незалежно від форм власності, посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов’язків або виконувати такі обов’язки за спеціальними повноваженнями строком на 3 роки. Після повного відбуття основного покарання К. звернувся до суду з клопотанням про умовно-дострокове звільнення його від відбування зазначеного вище додаткового покарання. 25 червня 2013 року Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області, розглядаючи це клопотання К., ухвалив умовно-дострокового звільнити його від відбування додаткового покарання у вигляді позбавлення права виконувати функції представників влади, займати постійно або тимчасово на підприємствах, установах та організаціях, незалежно від форм власності, посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов’язків або виконувати такі обов’язки за спеціальними повноваженнями, оскільки він довів своє виправлення та фактичного відбув встановлену законом частини додаткового покарання [8].

Доречно зазначити, що окремі вітчизняні юристи необґрунтовано заперечують можливість умовно-дострокового звільнення від відбування додаткового покарання після повного відбуття засудженим основного покарання. Однак переконливих аргументів на користь своєї позиції, на нашу думку, Д. С. Шиян не наводить [9, с. 186–187].

Вивчення нами судової практики показало, що непоодинокими є випадки, коли суди допускають помилки і у резолютивній частині судових рішень не зазначають від якого саме, основного чи додаткового покарання умовно-достроково звільнений засуджений. Видається, що саме таку помилку було допущено в ухвалі Держинського районного суду м. Харкова від 9 липня 2013 р. Розглядаючи питання про застосування щодо Б. положень ст. 81 КК і звільнення його від відбування покарання у виді 3 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 2 роки, суд прийняв рішення про звільнення засудженого умовно-достроково від відбування покарання на невідбутій строк 5 місяців. При цьому зі змісту рішення незрозуміло, від якого саме основного чи додаткового покарання умовно-достроково звільнений засуджений Б. [10]. Аналогічну помилку, на нашу думку, було допущено і в ухвалі Богунського районного суду м. Житомира від 24 січня 2013 р. [11].

Трапляються також випадки, коли суди за наявності подання про умовно-дострокове звільнення засуджених від відбування і основного, і додаткового покарання ігнорують вирішення питання про звільнення особи від відбування додаткового покарання. Наприклад, подібне ігнорування вирішення цього питання було допущено в постанові Шевченківського районного суду м. Чернівці від 15 жовтня 2012 року при розгляді справи М. Враховуючи допущені судом першої інстанції порушення норм кримінально-процесуального закону, ухвалою апеляційного суду Чернівецької області від 21 травня 2013 р. постанову Шевченківського районного суду м. Чернівці від 15 жовтня 2012 року було змінено; ухвалено вважати М. умовно-достроково звільненим від відбування як основного покарання у вигляді 10 місяців 27 днів позбавлення волі, так і від додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати керівні посади в органах державної влади строком на 3 роки [12].

Отже, умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання поширюється лише на засуджених до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Клопотання (подання) про умовно-дострокове звільнення від відбування цього додаткового покарання суд може задовольнити як до повного відбуття засудженим основного покарання (лише покарання у виді виправних робіт), так і після повного відбуття призначених основних покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Підволочиського районного суду Тернопільської області. – Справа № 1-в/604/4/13.
2. Архів апеляційного суду Полтавської області. – Справа № 540/229/13-к.
3. *Тютюгин В.И.* Условно-досрочное освобождение от наказания : Учебное пособие / В.И. Тютюгин. – Х. : Изд-во Харьк-го. юрид. ин-та, 1981 – 68 с.
4. *Казначеева Д.В.* Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д.В. Казначеева. – Х. : Харківський націон. ун-т внутр. справ, 2011. – 207 с.
5. *Скибицкий В.В.* Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания / В.В. Скибицкий. – К. : Наукова думка, 1987. – 184 с.
6. *Ткачевский Ю.М.* Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания / Ю.М. Ткачевский // Вестник Московского университета. Сер. 11 : Право. – 2002. – № 1. – С. 16–40.
7. Архів апеляційного суду Київської області. – Справа № 372/5419/13-к
8. Архів Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області. – Справа № 185/5670/13-к.

9. *Шиян Д.С.* Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д.С. Шиян. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 270 с.

10. Архів Дзержинського районного суду м. Харкова. – Справа № 638/9895/13-к.

11. Архів Богунського районного суду м. Житомира. – Справа № 295/173/13-к.

12. Архів апеляційного суду Чернівецької області. – Справа № 11/ 796/1112/2013.

Отримано 01.04.2014